

СРПСКА СРЕДЊОВЕКОВНА ВЛАДАРСКА И ВЛАСТЕОСКА ОДЕЋА: Бојан Поповић, Музеј Српске православне цркве, Београд 2021, друго измењено и допуњено издање

Категорија чланка: приказ

1. *Српска средњовековна владарска и властеоска одећа*, Бојан Поповић, Музеј Српске православне цркве, Београд 2021, друго измењено и допуњено издање
1. *Serbian Medieval Ruler and Ruler Clothes*, Bojan Popović, Museum of the Serbian Orthodox Church, Belgrade 2021, second revised and updated edition

Књига Бојана Поповића, кустоса Народног музеја у Београду, објављена је у издању Музеја Српске православне цркве и штампала ју је фондација Архиепископије београдско-карловачке Српске православне цркве. Ова обимна књига има 572 стране текста и велики број квалитетних илустрација: фотографија, цртежа, дигиталних реконструкција, као и кројева одеће. Прате је резимеи на енглеском и руском језику, списак извора и литературе. Заснована је на магистарском раду аутора, одбрањеном на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета у Београду. Како сам аутор каже, „Циљ ове књиге јесте да прикаже историју одевања у српском средњем веку анализом средњовековног сликарства, уз праћење података које саопштавају текстуални извори на српском, грчком и латинском језику.”

Књига се састоји од десет поглавља. У првом поглављу под насловом *Уводна разматрања* показане су опште одлике костима и начин средњовековног одевања. Ради разумевања елемената одеће, аутор је укратко изложио карактеристике римског, персијског и рановизантијског одевања, као и изглед дворова и разлику између земаљског и небеског двора.

Друга глава, *Текстови и слике: српски средњовековни костим у изворима*, састоји се од истраживања византијских, позновизантијских и српских писаних извора и сликаних представа дворског костима и њиховог односа према писаним изворима и материјалној грађи. Значајни подаци о тканинама и врстама одеће, затим о изгледу и обичајима на двору потичу из дела византијских писаца као што су Прокопије, потом Константин Порфирогенит у књизи *О церемонијама* и Псеудо-Кодин у *Трактату о службама*. Српске изворе сачињавају подаци из различитих врста докумената, правних аката и помена из дела средњовековних писаца. За познавање византијске владарске и властееоске одеће у доба Палеолога аутор је користио велики број сачуваних представа владара и дворјана на фрескама у Србији.

Треће, најобимније поглавље, под насловом *Одевни предмети и инсигније*, чини анализа: оглавља, односно круна, венаца и капа, доњих и горњих хаљина, на основу материјалних остатака и фресака, хаљина на портретима и инсигније. Круна или, како се назива, венац, у Византији стема и некада камелавкион, имали су различите облике, о чему сведоче и представе на фрескама и минијатурама. Аутор наглашава да не постоје две истоветне круне које су приказане у сликарству. Показане су фазе промена изгледа круна и њених елемената, од једноставних облика, као што је круна Стефана Првовенчаног из куле на улазу у Студеницу, до компликованих и украшених круна краља Милутина, цара Душана и цара Уроша. Испитане су и различите врсте венаца, круна и капа за које има много података на фрескама и минијатурама у Србији.

Различите врсте одеће, боје, тканине, кројеви, дезени и називи данас су познати само стручњацима. Тако је још од антике цењена, у Византији и у Србији омиљена боја била црвена, пурпурна. То је била боја царске одеће и обуће, боја дозвољена највишем племству. Када је реч о одећи, хаљина је у српским земљама у средњем веку називана свита, док је у турско време добила име хаљина, вероватно преко грчког назива. Различите врсте одеће, њихови делови, облици и термини класификовани су у овом поглављу. Поред анализе остатака делова средњовековних тканина, посебна пажња посвећена је јединој сачуваној средњовековној одори, хаљини кнеза Лазара, која се чува у Музеју Српске православне цркве у Београду. Занимљив је цртеж реконструкције ове свечане одоре, из којег се види њен облик и крој, као и велики број украсних дугмади, познатих по једном до сада сачуваном дугмету.

Аутор је детаљно истражио различите врсте горњих и доњих хаљина, српских властелина и властелинки, њихове облике и украсе, као и инсигније, које су према својим титулама носили. Облици, односно кројеви хаљина, боје, дезени и додаци зависили су од статуса и положаја који су њихови власници имали. Истражена је и одећа јеванђелских и старозаветних владара и властеле, која је имала средњовековне карактеристике. Истакнуто је да се у српским средњовековним текстовима, поред осталих, помињу и мајстори кројачи. Иако на фрескама нису

детаљно приказани кројеви хаљина, аутор указује на промене облика горњих хаљина крајем XIV и почетком XV века – од звонастог кроја ка хаљинама разрезаним целом дужином, са разрезаним, висећим рукавима, тзв. готичког кроја. Хаљине су биле украшене разноврсним орнаментима, бисерима и драгим камењем. Украшавање је зависило од титуле и положаја властеле: што је њихов статус био виши, то су и украси били богатији. Представе двоглавог орла на хаљинама имали су право да носе у Византији цареви и деспоти, а у Србији краљеви, цареви и највиши властелини, као што је то био деспот и севастократор Оливер у Леснову. За разлику од западне хералдике, како наглашава аутор, у Византији су постојала другачија правила. У Србији се појављују, по узору на Запад, амблеми на породичним грбовима, који су у сликарству били веома ретки. Но, сачувана су само два примера грбова на тканинама: Бранковића и Балшића.

Од инсигнија, најважније су круне и капе, чији украси показују властелинске чинове и титуле. Почасни појас, лорос, такође јесте важна инсигнија властеле, док су тањи појасеви држали мач. Скиптар, жезло или штап носили су: владари као крстообразни, украшени скиптар, затим властела, црквени великодостојници, свети ратници и светитељи, а анђели су сликани са гласничким штапом.

Четврто поглавље *Опрема за јахање* бави се врстама и терминима опреме за коње, као и познатим врстама коња.

Пето поглавље *Представе властеле у живопису* испитује варијанте одеће различитих властелина представљених на фрескама и минијатурама. Показане су и одлике одеће велможа из старозаветних сцена – псалама, илустрација *Небеског двора* и јеванђелских тема.

Шесто, релативно кратко поглавље *Одећа ратника* бави се упоређивањем сликаних представа ратника и сачуваних делова средњовековне ратне опреме.

У седмом поглављу под насловом *Женски костим и инсигније*, показано је да портрет владарке има сличности са владаревим портретом, али се разликују по облику круна – владарка има отворену круну. Већу међусобну сличност показују портрети властеле на којима властелинке носе одећу као и властелини. Но, представе владарки и властелинки у јеванђелским сценама показују исте одлике. На нискама бисера приказане су наушнице, односно обоци, док је коса била обухваћена мрежицом, а са круне се спуштао вео. Властелинке су носиле и венце, док су представе прстења прилично ретке, иако постоји велики број сачуваних примерака. На фрескама су жене представљане са углавном прекривеним косама, док су девојке гологлаве и голих руку, а невесте у сценама *Свадбе у Кани* имају огрлице. Владарке носе у руци уместо скиптра тзв. гранчицу од злата са бисерима и драгим камењем на врху.

Осмо поглавље *Породични портрети и одевање* односи се на ктиторске портрете владара и властеле са члановима породице. Пре свега, значај ктитора у хијерархији власти огледао се у величини представљеног портрета. Затим, одећа и инсигније

властеле углавном су следили значај њихових титула. Положаји руку имали су важну улогу: најчешће су били молитвени, показивали су однос према потомцима или су били знак верности и потчињености. Међутим, насликани модели задужбина на ктиторским композицијама у западном делу храма, припрати или код јужног улаза у цркву врло често немају сличности са грађевином коју представљају.

Девето поглавље *Изглед одеће у композицији Небеског двора* показује необичне одоре светитеља. На композицијама из XIV века св. ратници су одевени као средњовековна властела са високим капама и штаповима. Осим ове теме, владари и властела сликани су у композицијама Страшног суда, илустрацијама последњих псалама и *Божихне химне*.

Десето, последње поглавље чини *Закључак*. После девет глава уследио је преглед владарских и властеоских портрета, али и портрета припадника

Цркве. Изнете су карактеристике одеће, инсигнија, као и промене које су настале у Моравској Србији под утицајем Запада.

Ова богато документована књига, како бројним подацима, одличним фотографијама, цртежима, систематизовањем термина, тако и реконструкцијама и кројевима одеће необично је занимљива стручњацима, али и широј публици. Тражећи паралеле за појединости, аутор нас је провео кроз море детаља, кроз време и удаљене крајеве, показујући разноврсне утицаје, али и своју ерудицију. Велика количина разнородних података, богатство илустрација и њихова презентација нагоне нас да се књизи стално враћамо.

Књизи је УЛУПУДС доделио награду *Павле Васић* за 2021. годину.